

Zabezpieczenie placówek oświatowych przed aktywnym zabójcą na przykładzie Stanów Zjednoczonych Ameryki. Dobre praktyki i rekomendacje¹

Securing educational institutions against an active killer on the example of the United States of America. Best practices and recommendations

KATARZYNA AMROZY

Wydział Nauk o Polityce i Bezpieczeństwie,
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

 <https://orcid.org/0000-0002-2215-011X>

Abstrakt

Placówki oświatowe mogą stać się celem aktywnych zabójców, a obecnie to zagrożenie wydaje się większe niż kilka lat temu. W artykule opisano główne elementy i propozycje zabezpieczeń tych placówek przed atakami tego rodzaju sprawców, jakie są rekomendowane w Stanach Zjednoczonych. Na tej podstawie wskazano rozwiązania, które mogłyby zostać wprowadzone w polskich placówkach. Obejmują one zarówno zabezpieczenia fizyczne, jak i szeroko rozumianą prewencję i monitorowanie zagrożeń.

Słowa kluczowe

aktywny zabójca, aktywny strzelec, zamachy, bezpieczeństwo szkół, bezpieczeństwo uczelni, zabezpieczenia fizyczne

¹ Podstawą niniejszego artykułu jest praca zaliczeniowa obroniona w 2023 r. na Collegium Civitas. Praca powstała w ramach studiów podyplomowych na kierunku terroryzm i zagrożenia hybrydowe.

Abstract

Educational institutions can become targets for active killers and this threat seems greater today than it did a few years ago. The aim of the article is to describe the main elements and proposals for securing these facilities against attacks of this type of perpetrators, which are recommended in the United States, and then to indicate solutions that could be introduced in Polish facilities. They concern both physical security and broadly understood prevention and monitoring of threats.

Keywords

active killer, active shooter, attacks, school security, university security, physical security

Wprowadzenie

W Gdańsku w 2002 r.² jeden ze studentów zaatakował siekierą wykładowcę podczas dyżuru. W jego obronie stanął inny pracownik naukowy i nie przeżył napaści. Sprawca bez problemu wniósł w plecaku narzędzie zbrodni na teren Politechniki Gdańskiej. Wcześniej nie było sygnałów, że może dojść do tego zdarzenia. W Brześciu Kujawskim w 2019 r. były uczeń tamtejszej szkoły wszedł bez żadnej kontroli do placówki. Zdetonował materiały wybuchowe, a następnie oddał strzały z broni czarnoprochowej, raniąc dwie osoby. Napastnika powstrzymał pracownik szkoły. Przed tym zdarzeniem szkoła przeszła szkolenie z zakresu procedury bezpieczeństwa „Azył”³, dzięki czemu bilans ofiar nie był wyższy⁴. W 2020 r. w Chełmie nastolatek zabił swoją macochę i usiłował pozbawić życia jej dzieci⁵. Wcześniej

² B. Czechowska-Derkacz, *Z siekierą na egzaminatora*, Tygodnik Przegląd, 24 VI 2002 r., <https://www.tygodnikprzeglad.pl/siekiera-na-egzaminatora/> [dostęp: 8 VII 2023].

³ „Azył” – polski odpowiednik procedury bezpieczeństwa, która w Stanach Zjednoczonych jest określana jako Lockdown Drill (przyp. red.).

⁴ *Postrzelił 11-letnią uczennicę i woźną, zdetonował w szkole ładunki wybuchowe. Były uczeń prawomocnie skazany*, TVN24, 13 VI 2023 r., <https://tvn24.pl/pomorze/brzesc-kujawski-strzelal-do-dzieci-w-szkole-zdetonowal-kilka-ladunkow-wybuchowych-byly-uczen-prawomocnie-skazany-7172537> [dostęp: 8 VII 2023].

⁵ K. Zasada, *Brutalnie zamordował macochę. Młodociany zabójca z Chełma na wolności*, RMF24, 10 VII 2023 r., https://www.rmfm24.pl/regiony/warszawa/news-brutalnie-zamordowal-macochę-młodociany-zabójca-z-chelma-na-Id,6893565#crp_state=1 [dostęp: 10 VII 2023].

wyrażał fascynację m.in. sprawcami z Columbine⁶, a w sieci zamieścił wpis informujący o planach zbrodni. Kontaktował się też z młodymi ludźmi planującymi zamach bombowy na jedną ze szkół w Warszawie⁷. Tylko przypadek sprawił, że w stołecznym technikum nie doszło do tragedii. To jedynie kilka z historii opisanych w mediach.

W kontekście poruszanej tematyki warto przypomnieć również zdarzenia o zupełnie innym charakterze, do których doszło w 2019 r. w Pabianicach⁸ i Barczewie⁹. W tamtejszych szkołach bez uprzedzenia przeprowadzono symulowane ataki terrorystyczne¹⁰. Były tak realistyczne, że u części uczniów oraz kadry wystąpiły problemy natury fizycznej i psychologicznej, a podczas pozorowanych akcji dominowały panika i chaos. O planowanych ćwiczeniach nie zostały poinformowane również jednostki policji w tych miejscowościach, w związku z czym ewentualny szturm służb mógł jeszcze bardziej pogorszyć sytuację.

Ataki aktywnych zabójców w placówkach oświatowych w Stanach Zjednoczonych mają zdecydowanie bardziej dramatyczny przebieg niż w Polsce. Na przykład w Columbine High School zginęło 13 osób, a 21 zostało rannych¹¹, w Virginia Polytechnic Institute śmierć poniosło 30 osób, 17 zostało rannych, w szkole Sandy Hook było 26 ofiar śmiertelnych, 2 osoby zostały ranne. Nieporównywalna jest również skala takich przestępstw.

⁶ Strzelanina w Columbine High School w 1999 r. była jedną z największych w historii Stanów Zjednoczonych masowych strzelanin na terenie placówek oświatowych. Sprawcami byli dwaj nastoletni uczniowie tej szkoły – Eric Harris i Dylan Klebold. Za: Wikipedia, https://pl.wikipedia.org/wiki/Masakra_w_Columbine_High_School [dostęp: 6 V 2024] – przyp. red.

⁷ K. Zasada, *To miało być polskie Columbine. Znamy szczegóły planu niedoszłego zamachu w warszawskim technikum*, RMF24, 5 II 2020 r., https://www.rmf24.pl/fakty/polska/news-to-mialo-byc-polskie-columbine-znamy-szczegoly-planu-niedosz,nId,4307829#crp_state=1 [dostęp: 8 VII 2023].

⁸ *Antyterrorysty wtargnęli do szkoły w Pabianicach i zaczęli strzelać w sufit. „Trzęśtam się ze strachu”*, Gazeta.pl, 19 VI 2019 r., <https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114883,24916353,antyterrorysty-wtargneli-do-szkoly-w-pabianicach-i-zaczeli-strzelac.html?fbclid=IwAR3k3RDSROizgvWomU92oqmwAr1foszaLRNnSIB3e3eYupLaOEIAWTDMTqM> [dostęp: 8 VII 2023].

⁹ *Atak na szkołę. Burmistrz odwołał dyrektor szkoły po upozorowanym ataku na placówkę*, Serwis Samorządowy PAP, 5 XII 2019 r., <https://samorzad.pap.pl/kategoria/edukacja/atak-na-szkole-burmistrz-odwolal-dyrektor-szkoly-po-upozorowanym-ataku-na> [dostęp: 8 VII 2023].

¹⁰ Te szkolenia były prowadzone nie w formule ataku aktywnego strzelca, lecz sytuacji zakładniczej, do której dochodzi stosunkowo rzadko.

¹¹ *Columbine High School shootings*, Encyclopedia Britannica, 16 II 2023 r., <https://www.britannica.com/event/Columbine-High-School-shootings> [dostęp: 8 VII 2023].

Federal Bureau of Investigation (FBI) i U.S. Department of Justice opublikowały w 2021 r. podsumowanie z lat 2000–2019¹². Według zebranych danych aktywni strzelcy zaatakowali w tym czasie 18 razy na kampusach uczelnianych oraz 44 razy w szkołach (był to trzeci najwyższy wynik, po obiektach otwartych dla ruchu pieszego – 96 razy i otwartych przestrzeniach – 50 razy). W 2021 r. doszło do dwóch ataków na placówki oświatowe (na 61 wszystkich przypadków)¹³, w 2022 r. – do czterech (na 50 w skali kraju)¹⁴. Jedynie w 2020 r., ze względu na pandemię, nie odnotowano żadnego aktu napaści w obiektach edukacyjnych.

Celem badań przeprowadzonych w ramach niniejszego artykułu było przeanalizowanie rozwiązań w zakresie zabezpieczania placówek oświatowych przed aktywnym zabójcą stosowanych w Stanach Zjednoczonych, a następnie wskazanie, m.in. na tej podstawie, dobrych praktyk i rekomendacji dla placówek w Polsce. Autorka wykorzystała przede wszystkim materiały dostępne na oficjalnych amerykańskich stronach internetowych (dane statystyczne, raporty, programy, kampanie informacyjne).

Z problemem aktywnego zabójcy Stany Zjednoczone mierzą się od kilkudziesięciu lat. Ataków dokonano nie tylko na terenach szkół, lecz także w miejscach pracy i przestrzeniach ogólnodostępnych, takich jak galerie handlowe czy obiekty kultu religijnego. Wymusiło to wprowadzenie w tym kraju odpowiednich rozwiązań mających na celu zminimalizowanie ryzyka wystąpienia napaści, a w sytuacji jej zaistnienia – liczby ofiar. Przeciwdziałanie zagrożeniom związanym z aktywnym zabójcą wymaga współpracy ministerstw, agencji i podmiotów prywatnych. W Stanach Zjednoczonych instytucje, które zajmują się tą problematyką, to przede wszystkim: FBI¹⁵,

¹² Federal Bureau of Investigation, U.S. Department of Justice, *Active Shooter Incidents 20-Year Review, 2000-2019*, <https://www.fbi.gov/file-repository/active-shooter-incidents-20-year-review-2000-2019-060121.pdf/view> [dostęp: 8 VII 2023].

¹³ Federal Bureau of Investigation, U.S. Department of Justice, *Active Shooter Incidents in The United States in 2021*, <https://www.fbi.gov/file-repository/active-shooter-incidents-in-the-us-2021-052422.pdf/view>, s. 13 [dostęp: 8 VII 2023].

¹⁴ Federal Bureau of Investigation, U.S. Department of Justice, *Active Shooter Incidents in the United States in 2022*, <https://www.fbi.gov/file-repository/active-shooter-incidents-in-the-us-2022-042623.pdf/view>, s. 12 [dostęp: 8 VII 2023].

¹⁵ Amerykańska agencja rządowa zajmująca się przestępstwami wykraczającymi poza granice jednego stanu. Prowadzi działania wywiadowcze i kontrwywiadowcze.

U.S. Department of Homeland Security¹⁶, United States Secret Service¹⁷, U.S. Department of Justice¹⁸, U.S. Department of Education¹⁹, U.S. Department of Health and Human Services²⁰ i Cybersecurity & Infrastructure Security Agency (CISA)²¹.

W Polsce nie doszło do tyłu i do tak poważnych w skutkach działań aktywnego zabójcy, ale to nie znaczy, że można bagatelizować to zagrożenie. Bez uwiarygodnienia pewnych scenariuszy (przeprowadzenia wcześniejszych treningów, symulacji, ćwiczeń), bez opracowania i wdrożenia odpowiednich procedur wzrasta poziom narażenia ludzi na skutki takiego zdarzenia. Problem stanowi to, że w Polsce brakuje rozwiązań systemowych, które by normowały przygotowanie do tego rodzaju sytuacji kryzysowych. Temat jest marginalizowany i przywoływany dopiero wtedy, gdy do nich dojdzie. Takie podejście powoduje, że podjęcie rzeczowej dyskusji i wprowadzenie odpowiednich rozwiązań jest utrudnione. Polska nie czerpie z doświadczeń państw, które już je wdrożyły. Służby nie prowadzą oficjalnych rejestrów takich zdarzeń. Wiedzy na ich temat dostarczają media, które skupiają się na innych aspektach i zwykle nie śledzą dalszych losów sprawy i sprawców. Lukę można dostrzec również w badaniach nad tym zagadnieniem – niewiele jest polskich opracowań poświęconych tej tematyce.

Według danych Ministerstwa Edukacji i Nauki działa w Polsce ok. 400 uczelni publicznych i niepublicznych²². Główny Urząd Statystyczny podaje z kolei, że w roku szkolnym 2022/2023 funkcjonowały 14 073 szkoły podstawowe, 6819 szkół ponadpodstawowych, 1287 szkół policealnych i 816 szkół dla dorosłych²³. Każda taka jednostka odpowiada we własnym

¹⁶ Departament odpowiedzialny za bezpieczeństwo wewnętrzne na terenie Stanów Zjednoczonych.

¹⁷ Organ ścigania podlegający pod Department of Homeland Security, zajmujący się przede wszystkim ochroną najważniejszych osób w państwie i ich rodzin.

¹⁸ Departament zajmujący się amerykańskim wymiarem sprawiedliwości i egzekwowaniem przepisów federalnych.

¹⁹ Departament odpowiedzialny za amerykańskie szkolnictwo.

²⁰ Departament odpowiedzialny za bezpieczeństwo zdrowotne w Stanach Zjednoczonych.

²¹ Amerykańska agencja ds. bezpieczeństwa w sferze cyber oraz fizycznej.

²² *Szkolnictwo wyższe*, Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/szkolnictwo-wyzsze> [dostęp: 8 VII 2023].

²³ *Edukacja w roku szkolnym 2022/2023 (wyniki wstępne)*, Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5488/21/1/1/edukacja_w_roku_szkolnym_2022-2023-wyniki_wstepne.pdf [dostęp: 8 VII 2023].

zakresie za bezpieczeństwo uczniów, studentów, pracowników i osób postronnych.

Odpowiednie zabezpieczenie placówek oświatowych (i każdego innego miejsca półpublicznego) powinno spełniać określone funkcje. Obejmują one przede wszystkim: wykrywanie potencjalnych zagrożeń, reagowanie na nie oraz przygotowanie ludzi do sygnalizowania podejrzanych zdarzeń czy zachowań. Po wystąpieniu sytuacji kryzysowej zabezpieczenia powinny umożliwić ograniczenie jej skutków i zminimalizowanie liczby ofiar, jak również ułatwić prowadzenie akcji ratunkowej. Oprócz stosowania zabezpieczeń stricte technicznych ważne jest edukowanie kadry, uczniów, studentów i rodziców w celu poszerzania ich wiedzy na temat zagrożeń i utrwalania właściwych postaw i odruchów. Aby zwiększyć skuteczność działań, należy wypracować mechanizmy współpracy i wymiany informacji na linii członkowie społeczności–służby–organy administracji–media–społeczeństwo oraz aktywizować ludzi (np. przez odpowiednie kampanie informacyjne, udział w konsultacjach, możliwość zgłaszania swoich propozycji na rzecz bezpieczeństwa).

Żadne zabezpieczenia nie mają jednak stuprocentowej skuteczności i żadne służby nie są zdolne do zapewniania nieustannej ochrony. Każdy atak aktywnego zabójcy jest niepowtarzalny, co sprawia, że nie ma możliwości przygotowania się na wszystkie potencjalne scenariusze zdarzeń. Nie istnieje również jeden profil osoby stwarzającej zagrożenie (zbiór określonych cech czy zachowań sprawcy) ani profil placówki, która mogłaby się stać celem ataku. Można jednak wskazać pewne zależności i cechy wspólne. W szerszym ujęciu chodzi zatem nie tylko o zabezpieczenie placówek oświatowych, lecz także o zwiększenie w społeczeństwie świadomości na temat zagrożeń terrorystycznych. Według ekspertów czas, jaki upływa od rozpoczęcia incydentu z udziałem aktywnego zabójcy do pojawienia się służb, wynosi średnio od 10 do 15 minut. Świadkowie takiego zdarzenia powinni być zatem fizycznie i mentalnie przygotowani do podjęcia właściwych działań²⁴. To oni jako pierwsi winni zareagować – w miarę możliwości wezwać pomoc, poinformować o zaistniałej sytuacji odpowiednie służby, a po ich przybyciu współpracować z nimi lub – przynajmniej – nie utrudniać im pracy.

²⁴ U.S. Department of Homeland Security, *Active Shooter Educational Sheet*, https://www.heritagechristian.net/uploaded/Heritage_Documents/Safety_Security/DHS-Active_Shooter_Educational_Sheet_0.pdf [dostęp: 8 VII 2023].

Aktywny zabójca – krótka charakterystyka

Jednym z pojęć przywołanych w artykule jest aktywny zabójca²⁵ (czy też aktywny strzelec²⁶). To osoba (lub osoby działające w grupie), która dąży do zabicia lub zranienia jak największej liczby ludzi na wyznaczonym terenie, w jak najkrótszym czasie²⁷. Miejsca ataków mogą mieć dla sprawcy określone znaczenie (np. miejsce jego aktualnej lub byłej pracy, placówki oświatowe, ośrodki kultu religijnego, obiekty kultury, galerie handlowe). Ofiary mogą być przypadkowe, mogą też mieć wymiar symboliczny (np. dzieci, wyznawcy określonej religii, członkowie społeczności szkolnej). Aktywnym zabójcą może stać się osoba związana z danym miejscem (np. uczeń lub student, pracownik, były członek społeczności), ale i ktoś bez powiązań (dla kogo ważna będzie symbolika danego miejsca lub łatwy dostęp do niego). Nie ma jednego profilu sprawcy czy listy cech i zachowań, które by wskazywały, że ktoś zamierza zabijać. Można jedynie wytypować czynniki ryzyka. Ich identyfikacja jest istotna, ponieważ większość sprawców nie dokonuje ataków pod wpływem impulsu²⁸. Pewne wydarzenia oraz indywidualne motywacje (w tym rzeczywiste lub urojone krzywdy) mogą prowadzić do pojawienia się myśli o siłowym rozwiązaniu sytuacji, a następnie do planowania i przygotowań do ataku²⁹. Dla obserwatorów (przede wszystkim rodziny, znajomych) stan kryzysu i jego przejawy mogą być widoczne i stanowić sygnał alarmowy³⁰.

²⁵ W niniejszym artykule autorka stosuje pojęcie aktywnego zabójcy zamiast aktywnego strzelca. Łatwiejszy dostęp do broni palnej powoduje, że w USA jest to narzędzie najczęściej stosowane przez sprawców tego rodzaju przestępstw. W Polsce natomiast oraz w innych państwach, w których zdobycie broni wymaga włożenia większego wysiłku i poniesienia znaczniejszych nakładów finansowych, wykorzystuje się raczej broń białą czy ładunki wybuchowe przygotowane w warunkach domowych.

²⁶ Zob. J. Stukan, *Szkolni strzelcy. Przewidywanie i zapobieganie morderstwom*, Warszawa 2020.

²⁷ The International Association of Chiefs of Police – Law Enforcement Policy Center, *Active Shooter*, April 2018, https://www.theiacp.org/sites/default/files/2021-07/ActiveShooter2018-UpdatedFormat%2007.16.2021_0.pdf, s. 1 [dostęp: 6 VII 2023].

²⁸ C. Guthrie, *Can We Identify the Next Shooter? Preventing Mass Shootings and Active Shooters by Identifying Concerning Behaviors of the Shooter Prior to the Attack*, w: *Security and Society in the Information Age*, K. Maniszewska, P. Piasecka (red.), Warszawa 2018, s. 35–43.

²⁹ K.W. Schweit, *Addressing the Problem of the Active Shooter*, FBI Law Enforcement Bulletin, 7 V 2013 r., <https://leb.fbi.gov/articles/featured-articles/addressing-the-problem-of-the-active-shooter> [dostęp: 7 VII 2023].

³⁰ *Public Mass Shootings: Database Amasses Details of a Half Century of U.S. Mass Shootings with Firearms, Generating Psychosocial Histories*, National Institute of Justice, 3 II 2022 r., <https://nij.ojp.gov/topics/articles/public-mass-shootings-database-amasses-details-half-century-us-mass-shootings> [dostęp: 7 VII 2023].

Aktywni zabójcy co do zasady nie biorą zakładników, nie torturują ofiar, nie negocjują. W trakcie ataku często się przemieszczają (zarówno pieszo, jak i za pomocą środków transportu), co dla osób postronnych może stwarzać dodatkowe zagrożenie. Część z nich na koniec popełnia samobójstwo (także w formie *suicide by cop*, czyli sprowokowania funkcjonariuszy swoim zachowaniem do użycia broni) lub zostaje pozbawiona życia przez przybyłe na miejsce służby bądź świadków zdarzenia. Podczas ataku sprawcy najczęściej korzystają z broni palnej, poza tym z noży, siekier, ładunków wybuchowych, dronów, pojazdów. Takie zdarzenia cechuje tendencja do ewoluowania – niejednokrotnie rozwijają się w nieprzewidywalny, nieschematyczny sposób. W większości przypadków ich przebieg jest tak dynamiczny, że służby nie są w stanie pojawić się dostatecznie szybko, dlatego tak wiele zależy od zachowania uczestników i świadków. Istotny wpływ mają także taktyka przyjęta przez przybyłe służby oraz wcześniejsze działania prewencyjne.

Czynniki ułatwiające dokonanie ataku na placówkę oświatową

Czynniki, które powodują, że placówki oświatowe (podobnie jak inne miejsca o otwartym i półotwartym dostępie) mogą stanowić łatwy cel dla aktywnego zabójcy, to:

- otwarty dostęp, także dla osób postronnych (brak kontroli dostawców, wykonawców usług, uczniów, studentów, interesantów),
- otoczenie placówek (sąsiedztwo innych szkół, okalające budynki),
- niechronione elementy infrastruktury,
- ograniczona kontrola parkingów i pojazdów lub jej brak,
- brak stałego monitoringu,
- gromadzenie się członków społeczności szkolnej na otwartych przestrzeniach (w ramach zajęć, przerw, apeli, różnych ceremonii, przyjazdów i odjazdów komunikacją miejską lub samochodami³¹),
- współdzielenie obiektów ze społecznością lokalną oraz innymi osobami postronnymi (np. baseny, hale sportowe, aule, na których odbywają się wydarzenia kulturalne, wykłady otwarte).

³¹ Jest to groźne, gdyż odbywa się w regularnych lub przewidywalnych ramach czasowych, co może ułatwić zaplanowanie ataku.

Polityka informacyjna Stanów Zjednoczonych dotycząca bezpieczeństwa w placówkach oświatowych

Ze względu na skalę problemu aktywnego zabójcy w USA są realizowane liczne projekty służące rozpowszechnianiu informacji o tym zagrożeniu. Jak to ujęto w artykule, który ukazał się z okazji rocznicy masakry w Columbine: *Ryzyko ataku aktywnego strzelca jest rzadkie, ale bardzo realne. Naszym celem jest wykorzenienie przekonania „Mnie to nie może się przytrafić” i zmiana sposobu, w jaki ludzie na całym świecie reagują na uzbrojonych intruzów*³².

W materiałach dostępnych na amerykańskich stronach rządowych zabezpieczenie przed atakiem aktywnego zabójcy jest postrzegane nie tylko jako zapewnienie fizycznego bezpieczeństwa, lecz także jako rozpoznawanie u potencjalnego sprawcy określonych zachowań, mogących wskazywać na ryzyko podjęcia niebezpiecznych działań. Opisuje się w nich ponadto rekomendowane postępowanie w trakcie ataku, podczas szturmów służb oraz po zdarzeniu (kontakt z mediami, pierwsza pomoc psychologiczna, radzenie sobie z traumami).

Na oficjalnej stronie FBI istnieje zakładka Active Shooter Safety Resources³³. Rola agencji nie ogranicza się do podejmowania bezpośrednich działań w sytuacji kryzysowej. Obejmuje również prowadzenie badań mających na celu zidentyfikowanie wskaźników ryzyka wykorzystania przemocy oraz organizowanie, wspólnie z innymi jednostkami, szkoleń służących unifikacji i usprawnieniu na terenie całego państwa procedur reagowania. Szkolenia są skierowane do przedstawicieli organów ścigania i innych zainteresowanych podmiotów. Agencja oferuje ponadto pomoc przy kontaktach z mediami oraz program wsparcia ofiar przestępstw (Victim Services Division). W FBI działa również The Community Relations Unit – jednostka odpowiadająca za kontakty z lokalnymi społecznościami w celu wypracowywania najlepszych rozwiązań na rzecz bezpieczeństwa. Dostępne są poradniki na temat tworzenia dla szkół wyższych planów działań

³² *Columbine Anniversary: How a Notorious Mass Shooting Forever Changed the Way Americans Go to School*, Independent, 20 IV 2019 r., <https://www.independent.co.uk/news/world/americas/columbine-anniversary-high-school-shooting-active-shooter-drills-alice-dylan-klebold-eric-harris-a8878741.html> [dostęp: 6 VII 2023]. Tłumaczenie pochodzi od autorki (dop. red.).

³³ *FBI Active Shooter Safety Resources*, FBI, <https://www.fbi.gov/how-we-can-help-you/safety-resources/active-shooter-safety-resources> [dostęp: 6 VII 2023].

w sytuacjach kryzysowych³⁴ oraz minimalizowania skutków, w tym zdrowotnych, takich zdarzeń³⁵. Inną rządową inicjatywą w zakresie zwalczania zagrożeń jest aplikacja 911³⁶.

FBI, wspólnie z innymi jednostkami, regularnie publikuje raporty na temat incydentów związanych z aktywnym zabójcą³⁷. Prezentowane tam dane są bardzo szczegółowe. Dotyczą sprawców (m.in.: wiek, płeć, motyw działania, historia kryminalna, powiązania z innymi osobami, działania poprzedzające moment kulminacyjny, użyte narzędzia i broń³⁸), czasu i miejsca ataków (miesiąc, dzień tygodnia, godzina, stan i konkretne miejsce), ofiar (ranni/zabici funkcjonariusze, liczba osób poszkodowanych), zaangażowania organów ścigania i personelu ochrony, udziału obywateli, sposobu zakończenia incydentu³⁹.

Według raportu Secret Service z 2019 r. wśród motywacji, jakimi kierują się sprawcy, są m.in.: żal i chęć odwetu (wobec rówieśników, personelu placówki), inne motywy o podłożu uczuciowym i osobistym, chęć zabijania, chęć popełnienia samobójstwa, potrzeba sławy/rozgłosu, zaburzenia psychotyczne⁴⁰. Ustalenie dominujących motywów może być pomocne

³⁴ U.S. Department of Education, U.S. Department of Health and Human Services, U.S. Department of Homeland Security, U.S. Department of Justice, Federal Bureau of Investigation, Federal Emergency Management Agency, *Guide for Developing High-Quality Emergency Operations Plans for Institutions of Higher Education*, 2013, https://www.fbi.gov/file-repository/rems-ihe-guide_508.pdf/view, s. 75–88 [dostęp: 6 VII 2023].

³⁵ U.S. Department of Homeland Security, *Active Shooter Recovery Guide. August 2017*, <https://www.cisa.gov/sites/default/files/publications/active-shooter-recovery-guide-08-08-2017-508.pdf> [dostęp: 6 VII 2023].

³⁶ 911, <https://www.911.gov/> [dostęp: 6 VII 2023].

³⁷ Federal Bureau of Investigation, U.S. Department of Justice, *Active Shooter incidents. 20-Year Review...*; Federal Bureau of Investigation, U.S. Department of Justice, *Active Shooter Incidents in the United States in 2020*, <https://www.fbi.gov/file-repository/active-shooter-incidents-in-the-us-2020-070121.pdf/view> [dostęp: 6 VII 2023]; Federal Bureau of Investigation, U.S. Department of Justice, *Active Shooter Incidents in the United States in 2021...*; Federal Bureau of Investigation, U.S. Department of Justice, *Active Shooter Incidents in the United States in 2022...*

³⁸ Dane dotyczą nie tylko broni, lecz także stosowania kamizelek kuloodpornych, dodatkowych urządzeń, takich jak improwizowane ładunki wybuchowe, urządzenia zapalające, granaty dymne, kanistry z gazem łzawiącym.

³⁹ W postaci samobójstwa sprawcy dokonanego przed przybyciem służb lub po ich przybyciu, samobójstwa dokonanego w innym miejscu, zabicia bądź zatrzymania sprawcy przez służby lub obywateli.

⁴⁰ U.S. Secret Service National Threat Assessment Center, U.S. Department of Homeland Security, *Protecting America's Schools: A U.S. Secret Service Analysis of Targeted School*

w rozpoznawaniu zagrożeń i w ustaleniu czynników ryzyka wymagających interwencji.

Istotną rolę w zapewnianiu bezpieczeństwa i zapobieganiu zagrożeniom związanym z aktywnym zabójcą odgrywają odpowiednio przygotowane i przeprowadzone kampanie społeczne. Powinny one docierać do jak największej liczby odbiorców, edukować, ale bez wzbudzania nadmiernego strachu. Amerykańskie instytucje rządowe zachęcają do pobierania materiałów informacyjnych, udostępniania ich i dzielenia się wiedzą. W artykule krótko opisano trzy takie projekty, wybrane ze względu na ich rozpoznawalność oraz możliwość wdrożenia w innych państwach.

„**Run, Hide, Fight**” (pol. Uciekaj, ukryj się, walcz) – to jedna z lepiej rozpoznawanych kampanii w środowiskach zainteresowanych problematyką bezpieczeństwa, prowadzona – z pewnymi modyfikacjami – na całym świecie⁴¹. Dotyczy rekomendowanej przez FBI taktyki postępowania w przypadku ataku aktywnego zabójcy. Nie powinno się jej traktować jako propozycji sekwencji konkretnych działań, lecz jako opcje, z których należy skorzystać w zależności od okoliczności towarzyszących atakowi. W tej taktyce w ramach *Run* zaleca się: pozostawienie na miejscu rzeczy osobistych, zidentyfikowanie dróg ewakuacyjnych, unikanie wind i ruchomych schodów, informowanie napotkanych ludzi o zagrożeniu, skontaktowanie się z numerem alarmowym, jeżeli istnieje taka możliwość, poinformowanie osób odpowiedzialnych za zapewnienie bezpieczeństwa. W opcji *Hide* rekomenduje się: zamknięcie drzwi i zabarykadowanie ich ciężkimi przedmiotami, zamknięcie i zasłonięcie okien, wyłączenie światła, wyciszenie telefonu i pozostanie na miejscu do czasu przybycia służb. Opcja *Fight* dotyczy sytuacji, gdy nie ma możliwości uniknięcia bezpośredniej konfrontacji z napastnikiem. Należy spróbować go obezwładnić, używając maksymalnej siły i dostępnych przedmiotów (gaśnice, krzesła itp.).

„**If You See Something, Say Something**” (pol. Jeśli coś zauważyłeś, powiedz o tym) – w tej kampanii skupiono się na dwóch obszarach, tj. rozpoznawaniu sygnałów wskazujących na zagrożenie (nie tylko o charakterze terrorystycznym, lecz także związanych z aktywnym zabójcą) oraz

Violence, 2019, https://www.secretservice.gov/sites/default/files/2020-04/Protecting_Americas_Schools.pdf, s. 15 [dostęp: 9 VII 2023].

⁴¹ *Run, Hide, Fight*, FBI, <https://www.fbi.gov/video-repository/run-hide-fight-092120.mp4/view> [dostęp: 6 VII 2023]. To jedna z inicjatyw, na których bazowali twórcy kampanii 4U opracowanej przez Centrum Prewencji Terrorystycznej Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego.

na odpowiednim ich zgłaszaniu właściwym organom⁴². Podkreśla się w niej rolę osób postronnych, które jako pierwsze dostrzegają niepokojące sygnały i alarmują służby. Celem tej kampanii jest zwiększenie w ludziach czujności i zainteresowania najbliższym otoczeniem.

„**Don't Name Them**” (pol. Nie nazywaj ich) – to inicjatywa FBI i ALERRT Center, której celem jest skupienie uwagi mediów, organów ścigania nie na sprawcach czynów o charakterze kryminalnym, lecz na ich ofiarach, osobach ocalałych, społecznościach dotkniętych tragedią⁴³. Taka postawa będąca wyrazem wsparcia może mieć pozytywny wpływ na proces radzenia sobie z traumą i zdrowienia⁴⁴. Problemem jest bowiem to, że część mediów zamiast prowadzić właściwą politykę informacyjną, opiera się na sensacyjnych, niesprawdzonych informacjach oraz powiela szkodliwe mity i stereotypy.

Zabezpieczenie fizyczne placówek oświatowych

System bezpieczeństwa w placówkach oświatowych składa się z następujących elementów⁴⁵:

- prewencji – jej głównym celem jest zmniejszenie liczby zagrożeń oraz zwiększenie prawdopodobieństwa ich wykrycia. Działania prewencyjne obejmują m.in.: zapobieganie przemocy i cyberprzemocy wśród uczniów, dbanie o ich zdrowie psychiczne i właściwą atmosferę w szkole, ocenę zagrożeń i ich odpowiednie raportowanie;
- ochrony i ograniczania ryzyka – poprzez m.in. stosowanie sprzętu i technologii ochrony fizycznej, odpowiednie zaprojektowanie budynku i terenu wokół, obecność personelu ochrony, wprowadzenie zasad i procedur bezpieczeństwa, treningi i ćwiczenia uczniów oraz pracowników w zakresie tych procedur;

⁴² *If You See Something, Say Something*, U.S. Department of Homeland Security, <https://www.dhs.gov/see-something-say-something> [dostęp: 6 VII 2023].

⁴³ *Don't Name Them*, ALERRT Center, <https://www.dontnamethem.org/> [dostęp: 6 VII 2023].

⁴⁴ *FBI Designates 61 Active Shooter Incidents in 2021*, FBI, 23 V 2022 r., <https://www.fbi.gov/news/press-releases/fbi-designates-61-active-shooter-incidents-in-2021> [dostęp: 6 VII 2023].

⁴⁵ Cybersecurity and Infrastructure Security Agency, *K-12 School Security Guide*, 3rd Edition, 2022, <https://www.cisa.gov/sites/default/files/2022-11/k12-school-security-guide-3rd-edition-022022-508.pdf>, s. 2 [dostęp: 17 VII 2023].

- bezpośredniego reagowania w momencie zaistnienia incydentu oraz powrotu do stanu względnej „normalności” i usuwania skutków.

Zabezpieczenie fizyczne obiektów powinno służyć sprawnemu wykrywaniu (rejestrowanie sygnałów, że dzieje się coś niepokojącego albo wkrótce może się zdarzyć), opóźnieniu możliwości ataku, odpowiedniemu reagowaniu osób postronnych, świadków oraz służb, a ponadto ograniczaniu niepożądanych skutków. Rozwiązania rekomendowane dla placówek oświatowych analizuje się również pod kątem kosztów i wpływu, jaki mogą mieć na atmosferę panującą w danym miejscu⁴⁶. To oznacza, że przy wyborze rozwiązań mających zapewniać bezpieczeństwo kryterium skuteczności nie powinno być jedynym wyznacznikiem. Należy uwzględnić także ich wpływ na komfort korzystania z danego miejsca oraz zadbać o to, aby nie doprowadzić do powstania syndromu „oblężonej twierdzy”.

Wśród najważniejszych propozycji zabezpieczeń wskazywanych i ocenianych przez CISA należy wymienić⁴⁷:

- oświetlenie obwodowe: niski koszt zakupu i utrzymania, prawdopodobnie pozytywny wpływ na atmosferę panującą w placówce i poczucie bezpieczeństwa użytkowników;
- bariera obwodowa (np. żywopłot, ozdobne ogrodzenia, ogniwa łańcuchowe, betonowe ściany, pustaki żużlowe): zróżnicowane koszty oraz wpływ na atmosferę w zależności od wybranego rozwiązania;
- pojedyncze wejście lub mała liczba punktów wejściowych w barierze obwodowej: koszt uzależniony od innych elementów architektury, prawdopodobnie negatywny wpływ na atmosferę;
- personel placówki lub inne osoby oddelegowane do kontroli wejść (w pełnym wymiarze godzin lub tylko w określonych porach): średni koszt, wpływ na atmosferę może być zmienny w zależności od przeszkolenia osób wykonujących te zadania i ich podejścia;
- personel placówki, wolontariusze lub funkcjonariusze organów ścigania patrolujący teren: wysoki koszt, wpływ na atmosferę może być zróżnicowany;

⁴⁶ W poradniku przygotowanym przez CISA koszty są oceniane jako: niskie, średnie, wysokie lub zróżnicowane, a wpływ rozwiązań jako: prawdopodobnie pozytywny, neutralny/zmienny lub prawdopodobnie negatywny.

⁴⁷ Na podstawie: Cybersecurity and Infrastructure Security Agency, *K-12 School Security Assessment Tool. Technical Appendix*, <https://www.cisa.gov/sites/default/files/2022-11/ssat-technical-appendix-022022-508.pdf> [dostęp: 17 VII 2023].

- monitoring: kosztowny zarówno w instalacji, jak i w utrzymaniu, zwłaszcza w trybie śledzenia obrazu w czasie rzeczywistym. Niektóre placówki instalują atrapy kamer, jednak nie ma gwarancji, że działają one odstraszająco na potencjalnych napastników. Monitoring jest częściej wykorzystywany w celach dowodowych, czyli już w przypadku zaistnienia zdarzenia. Wpływ na atmosferę autorzy poradnika uznali jako neutralny, ale należy zwrócić uwagę na prawo do prywatności;
- bariery drogowe (np. opuszczane bramy, betonowe słupki lub barykady wypełnione wodą/piaskiem): stosunkowo niski koszt, wpływ na atmosferę raczej neutralny;
- oznakowanie terenu (np. wyznaczenie terenu szkoły, kierowanie do wejścia/wyjścia, powiadamianie o zasięgu monitoringu, informowanie o obecności ochrony, wskazanie dróg ewakuacyjnych): stosunkowo niski koszt;
- dobra widoczność na całym terenie umożliwiająca podgląd na to, co się dzieje: stosunkowo niski koszt, wpływ na atmosferę zależy od wybranego rozwiązania;
- zainstalowanie zamków na wszystkich drzwiach i zapewnienie, że pozostaną one zamknięte i zaryglowane przez cały czas (z uwzględnieniem sytuacji wyjątkowych): koszt tego rozwiązania zależy od wybranej opcji – czy będą to proste zamki na klucz, czy bardziej skomplikowane i zintegrowane technologicznie systemy;
- zamki automatyczne, zamki uruchamiane przez systemy wykrywania, zamki ręczne, zamki biometryczne, automatyczne systemy obsługiwane przez breloki i zintegrowane z systemami wykrywania intruza: wysoki koszt;
- klucz główny, który umożliwia lokalnym organom ścigania dostęp do budynku przez zamknięte drzwi: niski koszt;
- urządzenia lub systemy skanujące ludzi i/lub torby (np. ręczne/przenośne wykrywacze metali, magnetometry): zróżnicowane koszty w zależności od wybranego rozwiązania;
- obiekty spowalniające ruch (np. progi spowalniające, zakrzywione podjazdy): niski koszt;
- skrzynki czy budki alarmowe umożliwiające poinformowanie organów ścigania: w zależności od zastosowanej technologii koszt może być wysoki, wpływ na atmosferę raczej neutralny. Należy pamiętać

- o zapewnieniu dostępności do nich wszystkim członkom społeczności (w tym osobom z niepełnosprawnościami);
- system powiadamiania o sytuacjach awaryjnych (np. system nagłaśniający, alerty wysyłane na telefony i skrzynki pocztowe, aplikacje): większość szkół ma już możliwość takiego powiadamiania, co mogłoby obniżyć koszty założenia i utrzymania. Taki system powinien być odmienny od systemu powiadamiania np. o pożarze, aby nie potęgował chaosu i nie prowadził do podjęcia niewłaściwych działań ratunkowych;
 - fizyczne środki kontroli wejścia (np. bramka obrotowa, przedsionek): koszty oraz wpływ na atmosferę mogą być zróżnicowane;
 - cechy konstrukcyjne budynku zapobiegające wejściu do określonych miejsc (np. okna nieotwierane, kraty w oknach i drzwiach, folia ochronna zabezpieczająca szyby przed zbitciem): niski koszt;
 - cechy konstrukcyjne budynku zapobiegające skutkom wystrzałów lub innego rodzaju próbom stłuczenia elementów (np. kuloodporne folie na szkle, nietłukące się szkło): koszt może być wysoki;
 - system wykrywania włamań (np. alarmy otwartych drzwi lub okien): wysoki koszt, powiązanie tych systemów z czujnikami ruchu, systemami alarmowymi lub innymi technologiami czyni je jeszcze droższymi. Dodatkowe koszty wiążą się z przeprowadzaniem wymaganych okresowych testów i konserwacji. Istnieje ryzyko zhakowania tych systemów;
 - system identyfikacji dla pracowników, studentów, gości (np. identyfikatory, legitymacje, także te z czipem, baza danych gości): jest to proste i bezkosztowe rozwiązanie, jednak obarczone pewnym ryzykiem, jeżeli nie wiąże się z żadną kontrolą tożsamości (możliwość kradzieży identyfikatora, legitymacji, podania fałszywych danych). Bardziej skomplikowane i kosztowne byłoby wykorzystanie skanerów tożsamości oraz weryfikacja osób wchodzących do placówki;
 - system wykrywania wystrzałów: wysoki koszt, neutralny wpływ na atmosferę (ze względu na minimalną widoczność);
 - bariery wewnętrzne (np. zamykane ścianki przedpokoju) utrudniające intruzowi swobodne poruszanie się po całym budynku: zróżnicowane koszty w zależności od wybranych rozwiązań;
 - grube ściany, solidne drzwi z zamkami, alarmy napadowe, czyli sygnalizatory umożliwiające dyskretne wezwanie pomocy: zróżnicowany koszt w zależności od wybranych rozwiązań.

Należy pamiętać, że zabezpieczanie placówek oświatowych nie ogranicza się do głównego budynku (klasy, sale wykładowe, korytarze, toalety, stołówka, hala sportowa, biblioteka, sekretariat, dziekanat) i powinno dotyczyć terenów przylegających (boiska, place zabaw, parkingi). Istotną rolę odgrywa również otoczenie placówki. Ponadto należy uwzględnić zapewnienie bezpieczeństwa w autobusach szkolnych (do których można z łatwością wnieść niepożądane przedmioty).

Inne rozwiązania dotyczące bezpieczeństwa placówek oświatowych

Rozwiązania, które również mogą mieć wpływ na bezpieczeństwo placówek oświatowych, to:

- szkolenia, ćwiczenia, procedury (np. „Azyl”) – poznawane od najmłodszych lat (w formie zabawy), a następnie utrwalane i poszerzane na dalszych etapach edukacji;
- posiadanie przez policję w samochodach służbowych sprzętu do wyważania (przecinaków do prętów, młotów kowalskich) – może to znacznie przyspieszyć podjęcie działań⁴⁸;
- bezpieczny pokój⁴⁹ – miejsce, do którego można się schować, zapewniające osłonę przed napastnikiem (nie gwarantuje ono pełnej ochrony). Warto je wyposażać w najpotrzebniejsze przedmioty, takie jak: apteczka, telefon stacjonarny, lista pracowników i numery kontaktowe do nich, woda, przybory toaletowe, mokre chusteczki, plan budynku (z zaznaczonymi opcjami ewakuacyjnymi), możliwość ładowania telefonów, paski czy liny pomagające zabezpieczyć drzwi wahadłowe na zewnątrz, ograniczniki drzwi.

Pojawiają się także propozycje wzbudzające kontrowersje. Skuteczność tych rozwiązań jest trudna do oszacowania, a ich wpływ na atmosferę panującą w placówkach może być negatywny. Są to np.:

- zakaz przynoszenia plecaków – uczniowie mogą mieć przy sobie tylko małe torebki z rzeczami osobistymi, plastikowe torby

⁴⁸ Cybersecurity and Infrastructure Security Agency, Interagency Security Committee, *Planning and Response to an Active Shooter. An Interagency Security Committee Policy and Best Practices Guide*, 2021 Edition, https://www.cisa.gov/sites/default/files/2022-11/Planning%20and%20Response%20to%20an%20Active%20Shooter_2021.pdf, s. 15 [dostęp: 9 VII 2023].

⁴⁹ Tamże, s. 6–7.

- z ubraniami na zajęcia sportowe, pudełka z jedzeniem. Wszystkie przyniesione torby powinny zostać przeszukane przed wejściem⁵⁰;
- broń dla nauczycieli – rozwiązanie sugerowane przez zwolenników prawa do posiadania broni⁵¹. Ograniczenie dostępu do broni palnej (problemem jest zarówno oficjalny dostęp, jak i nielegalny) dla potencjalnych napastników to kwestia sporna nie tylko w Stanach Zjednoczonych.

Wybór rozwiązań mających zapewnić bezpieczeństwo społeczności szkolnej i osobom postronnym powinien uwzględniać indywidualne uwarunkowania placówki – zależeć od jej potrzeb, budżetu, wcześniejszych doświadczeń. Wprowadzenie części z nich bez wcześniejszej analizy potrzeb mija się z celem, inne natomiast obecnie wydają się konieczne. Żadne z wymienionych rozwiązań nie będzie skuteczne, jeżeli nie będzie prawidłowo stosowane i zintegrowane, a ludzie nie zostaną odpowiednio przeszkoleni. Bezpieczeństwo placówek oświatowych (i nie tylko) jest bowiem wypadkową zastosowanych zabezpieczeń fizycznych oraz świadomości zagrożeń, znajomości procedur, umiejętności odpowiedniego reagowania. Luka w tym systemie może mieć tragiczne konsekwencje.

Dobre praktyki i rekomendacje w zakresie bezpieczeństwa polskich placówek oświatowych

Rekomendacje zostały sporządzone na podstawie rozwiązań stosowanych w Stanach Zjednoczonych oraz innych źródeł (m.in. analizy konkretnych przypadków ataków aktywnego zabójcy oraz kursu online przygotowanego przez Centrum Prewencji Terrorystycznej ABW⁵²).

- Prowadzenie szkoleń, ćwiczeń, wdrażanie procedur – szybkie podjęcie właściwych działań w przypadku ataku aktywnego zabójcy

⁵⁰ USA: *Dzieci nie mogą przyjść do szkoły z plecakiem*. „Kwestie bezpieczeństwa”, Rzeczpospolita, 5 V 2023 r., <https://www.rp.pl/spoleczenstwo/art38432501-usa-dzieci-nie-moga-przyjsc-do-szkoly-z-plecakiem-kwestie-bezpieczenstwa> [dostęp: 17 VII 2023].

⁵¹ *Co piąty pedagog w USA popiera pomysł uzbrojenia nauczycieli*, Rzeczpospolita, 1 VI 2023 r., <https://edukacja.rp.pl/za-granica/art38557971-co-piaty-pedagog-w-usa-popiera-pomysl-uzbrojenia-nauczycieli> [dostęp: 17 VII 2023].

⁵² *Chciałbyś być antyterrorystą?*, Centrum Prewencji Terrorystycznej Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, <https://learning.tpcoe.gov.pl/> [dostęp: 9 VII 2023]. Dostęp do tego kursu studenci i pracownicy Wydziału Nauk o Polityce i Bezpieczeństwie Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu uzyskali w 2023 r. W jego ramach przeszkolono ponad 100 osób.

zależy od prawidłowej reakcji świadków zdarzenia. Szanse wzrastają, gdy są to osoby świadome, wyczułone na podejrzane zachowania, potrafiące zgłosić swoje obserwacje odpowiednim służbom⁵³. W Polsce brakuje zintegrowanego programu edukacyjnego, który uwrażliwiałby na te kwestie, a sam problem jest nierzadko ignorowany (zgodnie z przekonaniem, że skoro do tej pory taki atak się nie wydarzył, to nie trzeba się do niego przygotowywać). Jeżeli taki trening jest organizowany, to z reguły na podstawie indywidualnej decyzji kierownictwa danej placówki. Warto zaznaczyć, że szkolenia powinny dotyczyć nie tylko uczniów czy studentów, lecz także personelu szkoły (choćby w zakresie przyjmowania zgłoszenia o groźbie zamachu oraz reagowania na podejrzane pakunki i przesyłki), rodziców (symptomy behawioralne, na które należy zwracać uwagę, gdzie szukać pomocy dla dziecka). Odnosząc się w tym miejscu do wspomnianych we wprowadzeniu przypadków z Pabianic i Barczewa, należy stwierdzić, że szkolenia w takiej formie mogą być prowadzone, ale powinny je poprzedzić pogadanki wygłoszone w placówce, obejmujące m.in. przedstawienie procedur, omówienie psychologicznych aspektów ataków. Jak słusznie podnosi Krzysztof Danielewicz:

Samej konieczności organizowania szkoleń nikt nie kwestionuje, jednak problemem jest sposób ich prowadzenia. W niektórych przypadkach firmy szkoleniowe starają się wiernie odtworzyć atmosferę takiego zagrożenia, strzelając np. z plastikowych kul do nauczycieli i uczniów. W innych używa się sztucznej krwi, nagranych dźwięków imitujących strzelanie czy krzyków dzieci i młodzieży. Rodzice dzieci argumentują przeciwko tego typu szkoleniom, mówiąc, że zamiast obniżyć ryzyko bycia poszkodowanym w trakcie zamachu, powodują one, że uczniowie nie chcą chodzić do szkoły, bojąc się bycia zabitymi⁵⁴.

⁵³ C. Guthrie, *Can We Identify the Next Shooter?...*, s. 42.

⁵⁴ K. Danielewicz, *Mankamenty w systemie bezpieczeństwa placówek oświatowych oraz procedury bezpieczeństwa – teoria i praktyka*, Security in practice, <https://securityinpractice.eu/mankamenty-w-systemie-bezpieczenstwa-placowek-oswiatowych-oraz-procedury-bezpieczenstwa-teoria-i-praktyka/> [dostęp: 7 VII 2023].

- Posiadanie zaktualizowanych planów budynków (w wersji elektronicznej i papierowej), danych kontaktowych do wybranych osób, udostępnienie ich odpowiednim służbom (warto wcześniej się zastanowić nad następującymi kwestiami: jak przeprowadzić ewakuację osób z niepełnosprawnościami? Jak postąpić w przypadku zablokowania głównych tras ewakuacji? Które miejsca mogą być dobrym schronieniem? W jaki sposób można informować otoczenie o zagrożeniu i o tym, że jest już bezpiecznie?).
- Wprowadzenie straży uniwersyteckich, które mogą odgrywać pomocniczą rolę wobec służb oraz kadry uczelni⁵⁵. Ich zadaniem byłoby regularne patrolowanie terenu uczelni, zgłaszanie służbom podejrzanych aktywności, ale także przyjmowanie od społeczności studenckiej zgłoszeń dotyczących sytuacji kryzysowych. Członkowie tych straży powinni być wyposażeni w radiowe środki łączności oraz przejść profesjonalne szkolenie medyczne w zakresie kwalifikowanej pierwszej pomocy.
- Monitorowanie sieci i zgłaszanie podejrzanych aktywności⁵⁶ – jak dowiedziono w amerykańskich raportach rządowych, ataki aktywnego zabójcy są z reguły poprzedzane sygnałami kierowanymi do otoczenia (zarówno w sieci, jak i w bezpośrednim kontakcie) wprost lub w sposób zawaolowany. Brak reakcji na nie może zachęcić potencjalnego sprawcę do przeprowadzenia akcji. Przykładem sytuacji, podczas której świadkowie szybko zareagowali na niepokojące słowa i zachowania, był atak na Uniwersytecie Karola w Pradze, w grudniu 2023 r.⁵⁷ Gdyby nie ich właściwa postawa, ofiar mogłoby być jeszcze więcej (15 osób zmarło, 25 zostało rannych)⁵⁸.

⁵⁵ Zob. T. Białek, *Czy uczelnie są bezpieczne? pplk rez. dr Tomasz Białek – Collegium Civitas #40*, YouTube, 20 IX 2022 r., https://www.youtube.com/watch?v=QNN6oHpm6oY&ab_channel=ProjectSAFE-TY [dostęp: 15 VIII 2023].

⁵⁶ U.S. Secret Service, National Threat Assessment Center, U.S. Department of Homeland Security, *Mass Attacks in Public Spaces 2016-2020*, <https://www.secretservice.gov/sites/default/files/reports/2023-01/uss-ntac-maps-2016-2020.pdf>, s. V [dostęp: 9 VII 2023].

⁵⁷ K. Jaworska, *Czechy: Strzelanina na uniwersytecie w Pradze. Kilkanaście ofiar śmiertelnych*, Polsat News, 21 XII 2023 r., <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2023-12-21/czechy-strzelanina-na-uniwersytecie-kilka-ofiar-smiertelnych/> [dostęp: 21 XII 2023].

⁵⁸ „Okolo godziny 15.00 policja już była w okolicy. Dostała sygnał, że Dawid K., były student Wydziału Historii, a obecny student Wydziału Sztuki Uniwersytetu Karola w Pradze, jedzie do Pragi na wykład, że około godziny 14 chce odebrać sobie życie, że jest uzbrojony, że może być niebezpieczny. Wtedy policja skierowała swoje siły na Wydział Sztuki, ale okazało się,

- Wprowadzenie w ramach zajęć z pierwszej pomocy szkolenia dotyczącego zasad postępowania z krwawieniami (bądź zwiększenie zakresu takiego szkolenia na podobnej zasadzie jak w ratownictwie taktycznym – Tactical Combat Casualty Care, TCCC), gdyż większość ofiar aktywnego zabójcy umiera na skutek utraty krwi.
- Unikanie w przypadku ataku aktywnego zabójcy korzystania z alarmów przeciwpożarowych⁵⁹ oraz z wytyczonych miejsc ewakuacji, które mogą stanowić pułapkę dla uciekających⁶⁰.
- Wprowadzenie ograniczonego dostępu do placówek oraz monitorowanie wejścia-wyjścia (np. za pomocą chipa w legitymacji lub identyfikatora). Nie rozwiąże to w pełni problemu, ponieważ karta może zostać skradziona, a sam sprawca może mieć uprawnienia do jej użycia. W pewnym stopniu jednak może to uniemożliwić wstęp osób niepożądanych i pozwolić na szybką reakcję.
- Współpraca z mediami, przeszkolenie rzeczników prasowych – media powinny nie tylko informować o zdarzeniu, lecz także edukować na temat właściwych zasad postępowania. Jako przykład takiej informacji można wskazać Księgę Komunikacji Kryzysowej przygotowaną przez zespół Rządowego Centrum Bezpieczeństwa⁶¹. Jak zauważyli bowiem Adam Lankford i James Silver, napastników często motywuje do zabicia i ranienia dużej liczby osób rozgłos, jaki im to przyniesie. Niektórzy próbują przekroczyć liczbę osób zabitych przez ich poprzedników⁶². W przypadkach szkolnych strzelanin sprawcy często powołują się na Dylana Klebolda i Erica Harrisa.

że ogień otworzył (...) na Wydziale Filozofii”. Zob. *Strzały na uniwersytecie w Pradze. Sprawca miał wcześniej zabić ojca. Policja bada też zabójstwa młodego mężczyzny i dziecka*, TVN24, 21 XII 2023 r., <https://tvn24.pl/swiat/czechy-praga-strzelanina-na-terenie-uniwersytetu-zabici-i-ranni-st7630568> [dostęp: 21 XII 2023].

⁵⁹ Cybersecurity and Infrastructure Security Agency, Interagency Security Committee, *Planning and Response to an Active Shooter...*, s. 13.

⁶⁰ Tamże, s. 18.

⁶¹ Rządowe Centrum Bezpieczeństwa, *Księga Komunikacji Kryzysowej 2017. Podstawy zarządzania informacją w kryzysie*, Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, <https://www.gov.pl/web/rcb/ksiega-komunikacji-kryzysowej> [dostęp: 29 VII 2023].

⁶² A. Lankford, J. Silver, *Why Have Public Mass Shootings Become More Deadly? Assessing How Perpetrators' Motives and Methods Have Changed Over Time*, „Criminology & Public Policy” 2020, t. 19, nr 1, s. 40–41. <https://doi.org/10.1111/1745-9133.12472>.

- Uwzględnienie roli mediów społecznościowych i sprawne reagowanie na publikowane w nich treści, co dotyczy zwłaszcza materiałów polecanych dzieciom i młodzieży⁶³.
- Organy i służby powinny być wyczulone na zbliżające się symboliczne daty (np. urodziny Adolfa Hitlera, zamach w Columbine, atak na World Trade Center), ale również na terminy zebrań, rozdania dyplomów, szkolne bale.
- Uwzględnienie roli, jaką odgrywa prewencja, identyfikowanie wcześniejszych symptomów ostrzegawczych, takich jak: problemy z dyscypliną oraz z przedstawicielami prawa, doświadczanie bullyingu⁶⁴ i cyberbullyingu, problemy ze zdrowiem psychicznym, w tym depresja i myśli samobójcze, stosowanie narkotyków, spożywanie alkoholu, dysfunkcyjne środowisko domowe⁶⁵. Ma to znaczenie nie tylko w kontekście aktywnego zabójcy, lecz także innych postaw destrukcyjnych⁶⁶. Wyrzucenie ze szkoły czy uczelni nie rozwiąże problemu. Niepokojące jest gloryfikowanie ideologii ekstremistycznych propagujących przemoc, białej supremacji, stosowanie mowy nienawiści, odwoływanie się do postaci zabójców czy terrorystów, którzy zaatakowali w szkołach, fascynacja bronią i przemocą. W przypadku nieprawidłowych lub podejrzanych zachowań placówki powinny interweniować jak najszybciej, zanim dojdzie do eskalacji. Największe szanse na dostrzeżenie takich zachowań ma bliskie otoczenie społeczne – inni uczniowie czy studenci, nauczyciele, rodzice. W ramach projektu „Bezpieczeństwo

⁶³ I. Tomaszewska, *Rekomendacje YouTube'a dla dzieci – broń, strzelaniny i mordercy*, Demagog, 10 VII 2023 r., https://demagog.org.pl/analizy_i_raporty/rekomendacje-youtubea-dla-dzieci-bron-strzelaniny-i-mordercy/ [dostęp: 29 VII 2023].

⁶⁴ Bullying – zastraszanie, nękanie, prześladowanie (przyp. red.).

⁶⁵ U.S. Secret Service National Threat Assessment Center, U.S. Department of Homeland Security, *Averting Targeted School Violence: A U.S. Secret Service Analysis of Plots Against Schools*, 2021, <https://www.secretservice.gov/sites/default/files/reports/2021-03/USSS%20Averting%20Targeted%20School%20Violence.2021.03.pdf>, s. 50 [dostęp: 9 VII 2023].

⁶⁶ W ostatnim czasie obserwuje się u polskiej młodzieży nasilenie problemów psychicznych i psychologicznych, zwłaszcza po pandemii COVID-19. Zob. J. Dymecka, *Psychospołeczne skutki pandemii COVID-19*, „Neuropsychiatria i Neuropsychologia” 2021, t. 16, nr 1–2, s. 1–10. <https://doi.org/10.5114/nan.2021.108030>; L. Myszka-Strychalska, *Pokolenie koronawirusa jako spuścizna po pandemii COVID-19(?) – próba charakterystyki*, „Podstawy Edukacji. Na jakie ważne dziś pytania szukamy odpowiedzi?” 2022, t. 15, s. 161–186. <https://doi.org/10.16926/pe.2022.15.12>.

jest najważniejsze” Centrum Studiów i Edukacji na rzecz Bezpieczeństwa Uniwersytetu Wrocławskiego razem z Centrum Prewencji Terrorystycznej ABW zorganizowały informacyjno-szkoleniową konferencję ekspercką⁶⁷. Głównym odbiorcą projektu byli pracownicy wrocławskiego kuratorium oświaty. Wpisuje się to zarówno w ministerialne założenia dotyczące podnoszenia kwalifikacji kadry z sektora szkolnictwa, jak i w misję CPT ABW, którą było propagowanie odpowiednich postaw w zakresie bezpieczeństwa.

- Tworzenie procedur zgłaszania niepokojących sygnałów – powinny one zapewniać bezpieczeństwo osobie zgłaszającej, a jednocześnie umożliwiać podjęcie sprawnych i rozsądnych działań.

W kontekście zabezpieczeń placówek oświatowych w Polsce istotne pytania brzmią: czy służby, zwłaszcza funkcjonariusze z pierwszej linii, mają odpowiednie przygotowanie do reagowania na aktywnego zabójcę⁶⁸? Czy w placówkach oświatowych są przeprowadzane ćwiczenia z udziałem przedstawicieli służb? Czy w trakcie pogadanek o charakterze prewencyjnym pojawia się temat aktywnego zabójcy?

W kontekście szkolenia służb warto wspomnieć, że zagadnienie aktywnego zabójcy jest poruszane na kursach specjalistycznych dla policjantów podejmujących interwencje wobec agresywnych i niebezpiecznych osób oraz dla policjantów realizujących zatrzymania niebezpiecznych przestępców⁶⁹. Nie mniej ważna jest współpraca służb (policji, straży pożarnej, straży miejskiej, służb specjalnych) zarówno ze szkołami i uczelniami, jak i z organami administracji, pracownikami poradni psychologicznych, rodzinnych itp. Współpraca ta (polegająca chociażby na wymianie informacji) zwiększa szansę na wykrycie zagrożenia i zareagowanie jeszcze przed wystąpieniem niebezpieczeństwa. Jak podkreśla Danielewicz: *Problem polega na braku świadomości, że sytuacje niebezpieczne nie miały miejsca*

⁶⁷ *Bezpieczeństwo jest najważniejsze – szkolnictwo i administracja pub.*, Uniwersytet Wrocławski, <https://uwr.edu.pl/wydarzenia/konferencje-eksperckie-bezpieczenstwo-jest-najwazniejsze-szkolnictwo-i-administracja-publiczna/> [dostęp: 9 VII 2023].

⁶⁸ A. Krasa, *Postępowanie policjantów w przypadku ataków tzw. aktywnego zabójcy (wybrane elementy)*, „Kwartalnik Policyjny” 2018, nr 3 (46), s. 117–119; D. Władysiak, *Aktywny strzelec. Taktyka działania zespołu interwencyjnego – policja*, „Kwartalnik Policyjny” 2018, nr 4 (47), s. 9–11.

⁶⁹ *Plan szkoleń i kursów specjalistycznych*, Szkoła Policji w Katowicach, <http://katowice.szkoła-policji.gov.pl/spk/informacje-o-szkole/plany-szkolen-i-kursow> [dostęp: 7 VII 2023].

nie dlatego, że szkoła ma systemy bezpieczeństwa, tylko dlatego, że ma szczęście i nikt nie wybrał szkoły na potencjalny cel ataku⁷⁰.

Wbrew pozorom najdroższe rozwiązania nie są uznawane przez specjalistów za najbardziej efektywne. Eksperci podnoszą też, że placówka może dysponować nowoczesnymi zabezpieczeniami, ale jeśli np. zawiedzie kontrola na wejściu do budynku lub zagrożenie zostanie zignorowane przez świadków, to te zabezpieczenia nie spełnią swojej funkcji. Dlatego zapewnienie bezpieczeństwa placówkom oświatowym wymaga kompleksowego podejścia, współpracy z członkami społeczności, służbami, profesjonalnymi firmami.

Podsumowanie

Artykuł nie wyczerpuje tematyki zabezpieczania placówek oświatowych przed atakami aktywnego zabójcy. Indywidualna ocena tych placówek wykazałaby, że w każdej z nich istnieją odmienne uwarunkowania, zarówno w kontekście technicznym, jak i środowiskowym. Znacznie mniejsza w Polsce liczba zdarzeń z udziałem tego typu sprawcy w porównaniu ze Stanami Zjednoczonymi nie oznacza, że problem można marginalizować. Odpowiednim miejscem do uczenia dobrych praktyk w zakresie rozpoznawania potencjalnie niebezpiecznych sytuacji i reagowania na nie mogą być właśnie placówki oświatowe (np. w ramach szkolenia BHP).

Jakie zmiany mogą zajść w sferze bezpieczeństwa placówek oświatowych w Polsce? Można przypuszczać, że bezpieczeństwo większości z nich pozostanie na takim samym poziomie, na jakim jest od lat. Przyczynkiem do zmian może być, jak już wcześniej wspomniano, niebezpieczne zdarzenie z udziałem aktywnego zabójcy albo wprowadzenie przez ministerstwo właściwe do spraw edukacji wiążących wytycznych i zaleceń⁷¹. Wydaje się bowiem, że bez odgórnego dyspozycji problem będzie nadal lekceważony, w przekonaniu, że są ważniejsze kwestie niż „wymagowane” zagrożenie. Do powstania odpowiednich procedur bezpieczeństwa mogą się przyczynić naciski ze strony rodziców, nauczycieli, wykładowców, uczniów, studentów i innych osób, dla których bezpieczeństwo w placówkach oświatowych jest

⁷⁰ K. Danielewicz, *Przeżyć szkołę. Bezpieczeństwo w szkole. Teoria i praktyka*, Warszawa 2021, s. 106.

⁷¹ R. Gorgoń, *Zabezpieczenie szkół przed zagrożeniami*, „Kontrola Państwowa” 2021, nr 4, s. 123–130. <https://doi.org/10.53122/ISSN.0452-5027/2021.1.35>.

priorytetem. W obecnej trudnej sytuacji wewnętrznej (polaryzacja społeczeństwa, radykalizacja postaw, zwiększenie skali problemów psychicznych występujących w społeczeństwie) i zewnętrznej (zagrożenie ze strony Rosji, Białorusi czy innych podmiotów) potrzeba stworzenia i wdrożenia tych procedur jest jeszcze bardziej pilna i ważna.

Bibliografia

Danielewicz K., *Przeżyć szkołę. Bezpieczeństwo w szkole. Teoria i praktyka*, Warszawa 2021.

Dymecka J., *Psychospołeczne skutki pandemii COVID-19*, „Neuropsychiatria i Neuropsychologia” 2021, t. 16, nr 1–2, s. 1–10. <https://doi.org/10.5114/nan.2021.108030>.

Gorgoń R., *Zabezpieczenie szkół przed zagrożeniami*, „Kontrola Państwowa” 2021, nr 4, s. 123–130. <https://doi.org/10.53122/ISSN.0452-5027/2021.1.35>.

Guthrie C., *Can We Identify the Next Shooter? Preventing Mass Shootings and Active Shooters by Identifying Concerning Behaviors of the Shooter Prior to the Attack*, w: *Security and Society in the Information Age*, K. Maniszewska, P. Piasecka (red.), Warszawa 2018, s. 35–43.

Krasa A., *Postępowanie policjantów w przypadku ataków tzw. aktywnego zabójcy (wybrane elementy)*, „Kwartalnik Policynny” 2018, nr 3 (46), s. 117–119.

Lankford A., Silver J., *Why Have Public Mass Shootings Become More Deadly? Assessing How Perpetrators' Motives and Methods Have Changed Over Time*, „Criminology & Public Policy” 2020, t. 19, nr 1, s. 37–60. <https://doi.org/10.1111/1745-9133.12472>.

Myszka-Strychalska L., *Pokolenie koronawirusa jako spuścizna po pandemii COVID-19(?) – próba charakterystyki*, „Podstawy Edukacji. Na jakie ważne dziś pytania szukamy odpowiedzi?” 2022, t. 15, s. 161–186. <https://doi.org/10.16926/pe.2022.15.12>.

Stukan J., *Szkolni strzelcy. Przewidywanie i zapobieganie morderstwom*, Warszawa 2020.

Władysiak D., *Aktywny strzelec. Taktyka działania zespołu interwencyjnego – policja*, „Kwartalnik Policynny” 2018, nr 4 (47), s. 9–11.

Źródła internetowe

911, <https://www.911.gov/> [dostęp: 6 VII 2023].

Antyterrorysty wtargnęli do szkoły w Pabianicach i zaczęli strzelać w sufit. „Trzęśłam się ze strachu”, Gazeta.pl, 19 VI 2019 r., <https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114883,24916353,antyterrorysty-wtargneli-do-szkoly-w-pabianicach-i-zaczeli-strzelac.html?fbclid=IwAR3k3RDSROizgvWomU92oqmwArlfoszalRNnSlB3e3eYupLaOELAWTDMTqM> [dostęp: 8 VII 2023].

Atak na szkołę. Burmistrz odwołał dyrektor szkoły po upozorowanym ataku na placówkę, Serwis Samorządowy PAP, 5 XII 2019 r., <https://samorząd.pap.pl/kategoria/edukacja/atak-na-szkole-burmistrz-odwolal-dyrektor-szkoly-po-upozorowanym-ataku-na> [dostęp: 8 VII 2023].

Bezpieczeństwo jest najważniejsze – szkolnictwo i administracja pub., Uniwersytet Wrocławski, <https://uwr.edu.pl/wydarzenia/konferencje-eksperckie-bezpieczenstwo-jest-najwazniejsze-szkolnictwo-i-administracja-publiczna/> [dostęp: 9 VII 2023].

Białek T., *Czy uczelnie są bezpieczne? pptk rez. dr Tomasz Białek – Collegium Civitas #40*, YouTube, 20 IX 2022 r., https://www.youtube.com/watch?v=QNN6oHpm6oY&ab_channel=ProjectSAFE-TY [dostęp: 15 VII 2023].

Chciałbyś być antyterrorystą?, Centrum Prewencji Terrorystycznej Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, <https://learning.tpcoe.gov.pl/> [dostęp: 9 VII 2023].

Co piąty pedagog w USA popiera pomysł uzbrojenia nauczycieli, Rzeczpospolita, 1 VI 2023 r., <https://edukacja.rp.pl/za-granica/art38557971-co-piaty-pedagog-w-usa-popiera-pomysl-uzbrojenia-nauczycieli> [dostęp: 17 VII 2023].

Columbine Anniversary: How a Notorious Mass Shooting Forever Changed the Way Americans Go to School, Independent, 20 IV 2019 r., <https://www.independent.co.uk/news/world/americas/columbine-anniversary-high-school-shooting-active-shooter-drills-alice-dylan-klebold-eric-harris-a8878741.html> [dostęp: 6 VII 2023].

Columbine High School shootings, Encyclopedia Britannica, 16 II 2023 r., <https://www.britannica.com/event/Columbine-High-School-shootings> [dostęp: 8 VII 2023].

Cybersecurity and Infrastructure Security Agency, *K-12 School Security Assessment Tool. Technical Appendix*, <https://www.cisa.gov/sites/default/files/2022-11/ssat-technical-appendix-022022-508.pdf> [dostęp: 17 VII 2023].

Cybersecurity and Infrastructure Security Agency, *K-12 School Security Guide*, 3rd Edition, 2022, <https://www.cisa.gov/sites/default/files/2022-11/k12-school-security-guide-3rd-edition-022022-508.pdf> [dostęp: 17 VII 2023].

Czechowska-Derkacz B., *Z siekierą na egzaminatora*, Tygodnik Przegląd, 24 VI 2002 r., <https://www.tygodnikprzeglad.pl/siekiera-na-egzaminatora/> [dostęp: 8 VII 2023].

Danielewicz K., *Mankamenty w systemie bezpieczeństwa placówek oświatowych oraz procedury bezpieczeństwa – teoria i praktyka*, Security in practice, <https://securityinpractice.eu/mankamenty-w-systemie-bezpieczenstwa-placowek-oswiatowych-oraz-procedury-bezpieczenstwa-teoria-i-praktyka/> [dostęp: 7 VII 2023].

Don't Name Them, ALERRT Center, <https://www.dontnamethem.org/> [dostęp: 6 VII 2023].

Edukacja w roku szkolnym 2022/2023 (wyniki wstępne), Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5488/21/1/1/edukacja_w_roku_szkolnym_2022-2023-wyniki_wstepne.pdf [dostęp: 8 VII 2023].

FBI Active Shooter Safety Resources, FBI, <https://www.fbi.gov/how-we-can-help-you/safety-resources/active-shooter-safety-resources> [dostęp: 6 VII 2023].

FBI Designates 61 Active Shooter Incidents in 2021, FBI, 23 V 2022 r., <https://www.fbi.gov/news/press-releases/fbi-designates-61-active-shooter-incidents-in-2021> [dostęp: 6 VII 2023].

Federal Bureau of Investigation, U.S. Department of Justice, *Active Shooter Incidents 20-Year Review, 2000-2019*, <https://www.fbi.gov/file-repository/active-shooter-incidents-20-year-review-2000-2019-060121.pdf/view> [dostęp: 8 VII 2023].

Federal Bureau of Investigation, U.S. Department of Justice, *Active Shooter Incidents in the United States in 2020*, <https://www.fbi.gov/file-repository/active-shooter-incidents-in-the-us-2020-070121.pdf/view> [dostęp: 6 VII 2023].

Federal Bureau of Investigation, U.S. Department of Justice, *Active Shooter Incidents in the United States in 2021*, <https://www.fbi.gov/file-repository/active-shooter-incidents-in-the-us-2021-052422.pdf/view> [dostęp: 8 VII 2023].

Federal Bureau of Investigation, U.S. Department of Justice, *Active Shooter Incidents in the United States in 2022*, <https://www.fbi.gov/file-repository/active-shooter-incidents-in-the-us-2022-042623.pdf/view> [dostęp: 8 VII 2023].

If You See Something, Say Something, U.S. Department of Homeland Security, <https://www.dhs.gov/see-something-say-something> [dostęp: 6 VII 2023].

Jaworska K., *Czechy: Strzelanina na uniwersytecie w Pradze. Kilkanaście ofiar śmiertelnych*, Polsat News, 21 XII 2023 r., <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2023-12-21/czechy-strzelanina-na-uniwersytecie-kilka-ofiar-smiertelnych/> [dostęp: 21 XII 2023].

Plan szkoleń i kursów specjalistycznych, Szkoła Policji w Katowicach, <http://katowice.szkolapolicji.gov.pl/spk/informacje-o-szkole/plany-szkolen-i-kursow> [dostęp: 7 VII 2023].

Postrzelił 11-letnią uczennicę i woźną, zdetonował w szkole ładunki wybuchowe. Były uczeń prawomocnie skazany, TVN24, 13 VI 2023 r., <https://tvn24.pl/pomorze/brzesc-kujawski-strzelal-do-dzieci-w-szkole-zdetonowal-kilka-ladunkow-wybuchowych-byly-uczen-prawomocnie-skazany-7172537> [dostęp: 8 VII 2023].

Public Mass Shootings: Database Amasses Details of a Half Century of U.S. Mass Shootings with Firearms, Generating Psychosocial Histories, National Institute of Justice, 3 II 2022 r., <https://nij.ojp.gov/topics/articles/public-mass-shootings-database-amasses-details-half-century-us-mass-shootings> [dostęp: 7 VII 2023].

Run, Hide, Fight, FBI, <https://www.fbi.gov/video-repository/run-hide-fight-092120.mp4/view> [dostęp: 6 VII 2023].

Rządowe Centrum Bezpieczeństwa, *Księga Komunikacji Kryzysowej 2017. Podstawy zarządzania informacją w kryzysie*, Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, <https://www.gov.pl/web/rcb/księga-komunikacji-kryzysowej> [dostęp: 29 VII 2023].

Schweit K.W., *Addressing the Problem of the Active Shooter*, FBI Law Enforcement Bulletin, 7 V 2013 r., <https://leb.fbi.gov/articles/featured-articles/addressing-the-problem-of-the-active-shooter> [dostęp: 7 VII 2023].

Strzały na uniwersytecie w Pradze. Sprawca miał wcześniej zabić ojca. Policja bada też zabójstwa młodego mężczyzny i dziecka, TVN24, 21 XII 2023 r., <https://tvn24.pl/swiat/czechy-praga-strzelanina-na-terenie-uniwersytetu-zabici-i-ranni-st7630568> [dostęp: 21 XII 2023].

Szkolnictwo wyższe, Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/szkolnictwo-wyzsze> [dostęp: 8 VII 2023].

The International Association of Chiefs of Police – Law Enforcement Policy Center, *Active Shooter*, April 2018, https://www.theiacp.org/sites/default/files/2021-07/ActiveShooter2018-UpdatedFormat%2007.16.2021_0.pdf [dostęp: 6 VII 2023].

Tomaszewska I., *Rekomendacje YouTube'a dla dzieci – broń, strzelaniny i mordercy*, Demagog, 10 VII 2023 r., https://demagog.org.pl/analizy_i_raporty/rekomendacje-youtubea-dla-dzieci-bron-strzelaniny-i-mordercy/ [dostęp: 29 VII 2023].

U.S. Department of Education, U.S. Department of Health and Human Services, U.S. Department of Homeland Security, U.S. Department of Justice, Federal Bureau of Investigation, Federal Emergency Management Agency, *Guide for Developing High-Quality Emergency Operations Plans for Institutions of Higher Education*, 2013, https://www.fbi.gov/file-repository/rems-ihe-guide_508.pdf/view [dostęp: 6 VII 2023].

U.S. Department of Homeland Security, *Active Shooter Educational Sheet*, https://www.heritagechristian.net/uploaded/Heritage_Documents/Safety_Security/DHS-Active_Shooter_Educational_Sheet_0.pdf [dostęp: 8 VII 2023].

U.S. Department of Homeland Security, *Active Shooter Recovery Guide. August 2017*, <https://www.cisa.gov/sites/default/files/publications/active-shooter-recovery-guide-08-08-2017-508.pdf> [dostęp: 6 VII 2023].

U.S. Department of Homeland Security, Cybersecurity and Infrastructure Security Agency, Interagency Security Committee, *Planning and Response to an Active Shooter. An Interagency Security Committee Policy and Best Practices Guide*, 2021, https://www.cisa.gov/sites/default/files/2022-11/Planning%20and%20Response%20to%20an%20Active%20Shooter_2021.pdf [dostęp: 9 VII 2023].

U.S. Secret Service National Threat Assessment Center, U.S. Department of Homeland Security, *Averting Targeted School Violence: A U.S. Secret Service Analysis of Plots Against Schools*, 2021, <https://www.secretservice.gov/sites/default/files/reports/2021-03/USSS%20Averting%20Targeted%20School%20Violence.2021.03.pdf> [dostęp: 9 VII 2023].

U.S. Secret Service, National Threat Assessment Center, U.S. Department of Homeland Security, *Mass Attacks in Public Spaces 2016-2020*, <https://www.secretservice.gov/sites/default/files/reports/2023-01/usss-ntac-maps-2016-2020.pdf> [dostęp: 9 VII 2023].

U.S. Secret Service National Threat Assessment Center, U.S. Department of Homeland Security, *Protecting America's Schools: A U.S. Secret Service Analysis of Targeted School Violence*, 2019, https://www.secretservice.gov/sites/default/files/2020-04/Protecting_Americas_Schools [dostęp: 9 VII 2023].

USA: *Dzieci nie mogą przyjść do szkoły z plecakiem. „Kwestie bezpieczeństwa”*, Rzeczpospolita, 5 V 2023 r., <https://www.rp.pl/spoleczenstwo/art38432501-usa-dzieci-nie-moga-przyjsc-do-szkoly-z-plecakiem-kwestie-bezpieczenstwa> [dostęp: 17 VII 2023].

Zasada K., *Brutalnie zamordował macochę. Młodociany zabójca z Chelma na wolności*, RMF24, 10 VII 2023 r., https://www.rmf24.pl/regiony/warszawa/news-brutalnie-zamordowal-macochę-mlodociany-zabojca-z-chelma-na-nId,6893565#crp_state=1 [dostęp: 10 VII 2023].

Zasada K., *To miało być polskie Columbine. Znamy szczegóły planu niedoszłego zamachu w warszawskim technikum*, RMF24, 5 II 2020 r., https://www.rmf24.pl/fakty/polska/news-to-mialo-byc-polskie-columbine-znamy-szczegoly-planu-niedosz, nId,4307829#crp_state=1 [dostęp: 8 VII 2023].

Dr Katarzyna Amrozy

Adiunkt na Wydziale Nauk o Polityce i Bezpieczeństwie Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Absolwentka studiów podyplomowych na Collegium Civitas na kierunku terroryzm i zagrożenia hybrydowe. Jej główne zainteresowania naukowe dotyczą polskich służb mundurowych oraz ich kultury organizacyjnej, współczesnego terroryzmu, a także edukacji w zakresie bezpieczeństwa.

Kontakt: amrozy@umk.pl